

L. A. BILL No. XVIII OF 2022.

**A BILL
FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA VILLAGE
PANCHAYATS ACT.**

५

सन २०२२ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १८.

महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियमामध्ये आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

१९५९ चा
३. सुधारणा करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी
१० परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली होती ; आणि, म्हणून, त्यांनी दिनांक २७ जुलै २०२२
रोजी, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अध्यादेश, २०२२ हा प्रख्यापित केला होता ;

२०२२ चा
महा.
अध्या. ५.
आणि ज्याअर्थी, उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रूपांतर करणे इष्ट आहे ;
त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या त्र्याहत्तराब्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

<p>संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.</p> <p>सन १९५९ चा अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम १३ ची सुधारणा.</p> <p>सन १९५९ चा अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम १५ ची सुधारणा.</p> <p>सन १९५९ चा अधिनियम क्रमांक ३ याचे कलम ३०अ-१६ व वगळणे.</p> <p>सन १९५९ चा अधिनियम क्रमांक ३५ ची सुधारणा.</p>	<p>१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम, २०२२, असे म्हणावे. (२) तो, दिनांक २७ जुलै २०२२ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.</p> <p>२. महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, “मुख्य अधिनियम” असा केला आहे) याच्या कलम १३ मध्ये,—</p> <p>(१) पोट-कलम (१) मधील, “अशी यादी ज्या प्रभागाशी संबंधित असेल त्या प्रभागाच्या सदस्यांच्या ” ५ या मजकुराएवजी, “अशी यादी ज्या प्रभागाशी संबंधित असेल त्या प्रभागाच्या सदस्यांच्या, आणि थेट निवडून घ्यावयाच्या पंचायतीच्या सरपंचाच्या ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;</p> <p>(२) पोट-कलम (२) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—</p> <p>“(२) प्रत्येक सार्वत्रिक निवडणुकीकरिता किंवा पोट-निवडणुकीकरिता नामनिर्देशन करण्यासाठी निश्चित केलेल्या अंतिम दिनांकास जिचे नाव मतदार यादीत आहे आणि जी एकवीस वर्षांपेक्षा कमी वयाची १० नाही अशी प्रत्येक व्यक्ती, या अधिनियमाखाली किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याखाली निरह ठरलेली नसेल तर, त्या गावाच्या कोणत्याही प्रभागातून सदस्य म्हणून किंवा पंचायतीच्या सरपंच पदासाठी निवडून येण्यास अर्ह असेल. अशा गावाच्या मतदार यादीत जिचे नाव नोंदविण्यात आले नसेल अशी कोणतीही व्यक्ती, त्या गावाच्या कोणत्याही प्रभागासाठी सदस्य म्हणून किंवा पंचायतीच्या सरपंच पदासाठी निवडून येण्यास अर्ह असणार नाही.”. १५</p> <p>३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५ मध्ये, पोट-कलम (२) मधील, “कलम ११” या मजकुराएवजी, “कलम ११ किंवा, यथास्थिति, कलम ३०अ-१५” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.</p> <p>४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३०अ-१५ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील, “महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम, २०१७” या मजकुराएवजी, “महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम २०२२” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल. २०१८ चा महा. ५४.</p> <p>५. मुख्य अधिनियमाचे कलम ३०अ-१६ व वगळण्यात येईल. २०२२ चा महा. .</p> <p>६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३५ मधील,—</p> <p>(१) पोट-कलम (१५) वगळण्यात येईल ;</p> <p>(२) पोट-कलम (३) ला, त्याचा खंड (अ) असा नवीन वर्ण क्रमांक देण्यात येईल; आणि अशा प्रकारे नवीन वर्ण क्रमांक दिलेल्या खंड (अ) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :— २५</p> <p>“(ब) त्या त्या वेळी पंचायतीच्या कोणत्याही सभेस उपस्थित राहण्यास व मतदान करण्यास हक्कदार आहेत अशा एकूण सदस्य संख्येच्या तीन-चतुर्थांशापेक्षा कमी नसतील इतक्या सदस्यांच्या बहुमताने, थेट निवडून आलेल्या सरपंचाविरुद्ध अविश्वासाचा प्रस्ताव आणण्यात आल्यानंतर, याबाबतीत जिल्हाधिका-याने नियुक्त केलेल्या अधिका-याने, असा प्रस्ताव संमत केल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत बोलाविलेल्या आणि अशा अधिका-याच्या उपस्थितीत व अध्यक्षतेखाली ग्रामसभेच्या विशेष सभेमध्ये, शिरगणना करण्याच्या पद्धतीने ३० साध्या बहुमताने, त्यास अनुसमर्थन देण्यात येईल. ग्रामसभेने अशा प्रस्तावाला अनुसमर्थन दिल्यानंतर, सरपंच, त्या पदाच्या सर्व अधिकारांचा वापर करण्याचे आणि त्याची सर्व कार्ये व कर्तव्ये पार पाडण्याचे तात्काळ थांबवील, आणि त्यानंतर असे अधिकार, कार्ये व कर्तव्ये, उप-सरपंचाकडे, आणि जर सरपंच व उप-सरपंच</p>
---	--

या दोघाविरुद्ध अविश्वासाचा प्रस्ताव आणण्यात आला असेल तर, पोट-कलम (३ब) अन्वये निर्दिष्ट केलेला विवाद, कोणताही असल्यास, निर्णीत होईपर्यंत गट विकास अधिका-याकडून प्राधिकृत करण्यात येईल अशा विस्तार अधिका-याच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिका-याकडे, निहित होतील.”.

**७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४३ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील, दुस-या परंतुकाएवजी, पुढील परंतुक सन १९५९ चा
५ दाखल करण्यात येईल :—**

“ परंतु आणखी असे की, जर या पोट-कलमान्वये थेट निवडून दिलेले सरपंचाचे पद रिक्त झाले असेल ४३ ची सुधारणा.
तर, ते पद, असे रिक्त झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत, कलम ३०अ-१अ मध्ये निर्धारित केलेल्या
रीतीने निवडणुकीद्वारे भरण्यात येईल.”.

**८. (१) जर या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या, मुख्य अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना
१० कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, राज्य शासनास, प्रसंगानुरूप उद्भवेल त्याप्रमाणे, ती अडचण दूर करण्याच्या करण्याचा
प्रयोजनांसाठी, त्याला आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी, या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या, मुख्य अधिकार.
अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसलेली कोणतीही गोष्ट, शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे,
करता येईल :**

परंतु या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, असा कोणतीही
१५ आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) या कलमान्वये काढलेला प्रत्येक आदेश, तो काढल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर, राज्य
विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर मांडण्यात येईल.

**९. (१) महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अध्यादेश, २०२२ हा, याद्वारे, निरसित करण्यात येत आहे. सन २०२२ चा
महा. अध्या
५.
२० महाराष्ट्र अध्यादेश
(२) अशा प्रकारे निरसन झाले असले तरीही, उक्त अध्यादेशाद्वारे सुधारणा करण्यात आलेल्या मुख्य क्रमांक ५ याचे
अधिनियमाच्या तरतुदीन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कृती किंवा कोणतीही कार्यवाही (काढण्यात आलेली निरसन व
कोणतीही अधिसूचना किंवा दिलेला आदेश यांसह) ही या अधिनियमाद्वारे सुधारणा करण्यात आलेल्या मुख्य व्यावृत्ती.
अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदीन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कृती, किंवा कार्यवाही किंवा यथास्थिती,
काढलेली अधिसूचना किंवा दिलेला आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.**

उद्देश व कारणे यांचे निवेदन

महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम (१९५९ चा ३) याच्या कलम ३० च्या तरतुदीनुसार, सरपंचाची निवड, पंचायतीच्या निवडून आलेल्या सदस्यांद्वारे व त्यांच्यामधून केली जाते. याबाबत विचार-विमर्श केल्यानंतर, गावाच्या पात्र मतदारांकडून पंचायतीच्या सरपंच पदाची थेट निवडणूक करण्याची पद्धती अवलंबिणे आवश्यक आहे, असे वाटले, त्यामुळे पंचायतीच्या कामकाजात स्थिरता येईल.

२. थेट निवडून आलेल्या संरपंचाविरुद्धच्या अविश्वासाच्या प्रस्तावास ग्रामसभेद्वारे, शिरगणना करण्याच्या पद्धतीने साध्या बहुमताने अनुसमर्थन देण्यात येईल, अशी देखील तरतूद करणे इष्ट वाटले.

वरील प्रयोजनांसाठी, उक्त अधिनियमाची कलमे ३०अ-१अ आणि ३५ यांमध्ये सुयोग्य सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. उक्त अधिनियमामध्ये इतर काही परिणामस्वरूप सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.

३. राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते आणि उपरोक्त प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली होती, आणि, म्हणून, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी दिनांक २७ जुलै २०२२ रोजी महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अध्यादेश, २०२२ (२०२२ चा महा. अध्या. ५) हा प्रख्यापित केला होता.

४. उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रूपांतर करणे हा या विधेयकाचा हेतू आहे.

मुंबई,

एकनाथ संभाजी शिंदे,

दिनांक १२ ऑगस्ट २०२२.

मुख्यमंत्री.

वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे ज्ञापन

या विधेयकात, वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचा पुढील प्रस्ताव अंतर्भूत आहे :—

खंड ८.— या खंडान्वये, या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, ती अडचण शासकीय राजपत्रात प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे, दूर करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

२. वैधानिक अधिकार सोपवण्यासंबंधीचा वर नमूद केलेला प्रस्ताव हा, सामान्य स्वरूपाचा आहे.

c

सन २०२२ चे वि.स. विधेयक क्रमांक १८.—महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) विधेयक, २०२२
याचे परिशिष्ट.

[महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ यातील उतारे.]

(सन १९५९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३.)

१. ते १२. *

*

*

*

*

१३. (१) मतदार यादीत नाव असलेली प्रत्येक व्यक्ती, या अधिनियमाखाली किंवा त्या त्या वेळी अंमलात मतदान करण्यास असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याखाली निरह (अपात्र) ठरलेली नसेल तर, अशी यादी ज्या प्रभागासंबंधित असेल व निवडून येण्यास त्या प्रभागाच्या सदस्यांच्या, निवडणुकीत मतदान करण्यास अर्ह (पात्र) असेल. अर्हताप्राप्त व्यक्ती.

(२) प्रत्येक सार्वजनिक निवडणुकीकरिता किंवा पोट-निवडणुकीकरिता नामनिर्देशित करण्यासाठी निश्चित केलेल्या अंतिम दिनांकास मतदार यादीत नाव असलेली आणि २१ वर्षांहून कमी वय नसलेली प्रत्येक व्यक्ती, या अधिनियमाखाली किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याखाली निरह ठरलेली नसेल तर, त्या गावाच्या कोणत्याही प्रभागापैकी सदस्य म्हणून निवडून येण्यास अर्ह (पात्र) असेल. अशा गावाच्या मतदार यादीत जिचे नाव नोंदविण्यात आले नसेल अशी कोणतीही व्यक्ती त्या गावाच्या कोणत्याही प्रभागासाठी निवडून येण्यास अर्ह (पात्र) असणार नाही.

(२अ)

*

*

*

*

(३)

*

*

*

*

१३अ.

*

*

*

*

१४. ते १४अ.

*

*

*

*

१५. (१)

*

*

*

*

निवडणुकांची
विधिग्राह्यता निर्णीत
करणे ;
न्यायाधीशाने
चौकशी करणे ;
कार्यपद्धती.

(२) त्यानंतर न्यायाधीशाकडून चौकशी केली जाईल आणि त्यास आवश्यक वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, त्यास जाहीर केलेला निकाल कायम करणारा किंवा त्यात सुधारणा करणारा किंवा निवडणूक रद्द ठरवणारा आदेश देता येईल. उक्त चौकशीच्या प्रयोजनांसाठी उक्त न्यायाधीशाला दिवाणी न्यायालयाच्या सर्व अधिकारांचा वापर करता येईल, आणि त्याचा निर्णय निर्णयक असेल. जर निवडणूक रद्द केली असेल तर नव्याने निवडणूक घेण्यासाठी कलम ११ अन्वये तत्काळ तारीख निश्चित केली पाहिजे.

(३) ते (७)

*

*

*

*

१५अ.

*

*

*

*

१६. ते ३०.

*

*

*

*

(३०-१अ.)

*

*

*

*

३०अ.

*

*

*

*

३०अ-१अ. (१) महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम, २०१७, याच्या प्रारंभाच्या दिनांकानंतर, सरपंचाची थेट ज्या पंचायतीच्या सार्वत्रिक निवडणुका घ्यावयाच्या आहेत त्या पंचायतीच्या बाबतीत कलम ३० ची पोट-कलमे निवडणूक. (४), (५) व (६) याच्या तरतुदीना अधीन राहून प्रत्येक पंचायतीस एक सरपंच असेल ज्याला, कलम १२ खालील ग्रामपंचायतीच्या मतदार यादीत ज्यांची नावे समाविष्ट असतील, अशा व्यक्तींनी निवडून दिलेले असेल.

(२) ते (६)
एचबी ८४१-३अ

कलम ३०अ-१अ **३०अ-१ब.** महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम, २०२०, याच्या प्रारंभाच्या दिनांकानंतर, पंचायतीच्या लागू नसणे. सार्वत्रिक निवडणुकांच्या व पोट-निवडणुकांच्या बाबतीत, कलम ३०अ-१अ च्या तरतुदी लागू असणे बंद होईल आणि प्रत्येक पंचायतीस एक सरपंच असेल, जो, कलम ३० अन्वये निवडून देण्यात येईल आणि त्यासाठी कलम ३३ च्या तरतुदी लागू असतील.

३१. ते ३४. * * *

अविश्वासाचा प्रस्ताव. **३५.** (१) * * *

(१अ) ज्या पंचायतीचा सरपंच या अधिनियमाच्या कलम ३०अ-१अ अन्वये थेट निवडून दिलेला असेल अशा पंचायतीच्या संबंधात, या कलमाच्या तरतुदी पुढील फेरबदलांसह लागू असतील:—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये, “एक-तृतीयांशापेक्षा” या मजकुराएवजी, “दोन-तृतीयांशापेक्षा” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये,—

“त्या त्या वेळी पंचायतीच्या कोणत्याही सभेस” या मजकुराने सुरु होणा-या आणि “उप-सरपंचाकडे निहित होतील” या मजकुराने संपणा-या मजकुराएवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

“त्या त्या वेळी पंचायतीच्या कोणत्याही सभेस उपस्थित राहण्याचा व मतदानाचा हक्क असणा-या सदस्यांच्या एकूण संख्येच्या तीन-चतुर्थशापेक्षा कमी नसेल इतक्या बहुमताने जर असा अविश्वास प्रस्ताव संमत करण्यात आला असेल आणि, जिल्हाधिका-याने या प्रयोजनार्थ नियुक्त केलेल्या अधिका-याच्या समक्ष आणि त्याच्या अध्यक्षतेखालील विशेष ग्राम सभेसमोर गुप्त मतदानाद्वारे त्या अविश्वास प्रस्तावाता संमती दिली असेल तर, सरपंच किंवा, यथास्थिति, उप-सरपंच त्या पदाच्या सर्व अधिकारांचा वापर करण्याचे व त्याची कार्ये व कर्तव्ये पार पाडण्याचे ताबडतोब थांबवील आणि जर तो अविश्वास प्रस्ताव सरपंचाच्या विरुद्ध संमत करण्यात आला असेल तर त्यानंतर असे अधिकार, कार्ये व कर्तव्ये उप-सरपंचाकडे निहित होतील”.

(ग) चौथ्या परंतुकाएवजी, पुढील परंतुके दाखल करण्यात येतील :—

परंतु तसेच, सरपंचाच्या किंवा उप-सरपंचाच्या निवडणुकीच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या कालावधीच्या आत आणि पंचायतीची मुदत समाप्त होणा-या दिनांकाच्या लगतपूर्वीच्या सहा महिन्यांच्या आत असा कोणताही अविश्वासाचा प्रस्ताव आणला जाणार नाही :

परंतु तसेच, असा अविश्वासाचा प्रस्ताव निष्फळ ठरवल्यास, त्यानंतर पुढील दोन वर्षांच्या कालावधीत असा कोणताही प्रस्ताव आणला जाणार नाही.”.

(२) आणि (३) * * *

(३ अ ते ३ क) * * *

३६. ते ४२. * * *

रिक्त पदे भरणे. **४३.** (१) सरपंच किंवा उप-सरपंच किंवा सदस्य असमर्थ झाल्यामुळे, मरण पावल्यामुळे, त्याने राजीनामा दिल्यामुळे, निरहृतेमुळे, परवानगीशिवाय अनुपस्थित राहिल्यामुळे किंवा त्याला अधिकारपदावरून काढून टाकल्यामुळे जे पद रिक्त झाले असेल व जे रिक्त झाल्या विषयी विहित रीतीने जिल्हाधिका-याला नोटीस देण्यात आलेली असेल असे कोणतेही रिक्त पद, सरपंच, उप-सरपंच, याची निवडणूक घेऊन भरण्यात येईल आणि तो सदस्य ज्या सरपंचाच्या, उप-सरपंचाच्या जागी निवडून आला असेल त्या सरपंचाने, उप-सरपंचाने ते अधिकारपद रिक्त झाले नसते तर, जोवर अधिकारपद धारण केले असते तोवरच अधिकारपद धारण करील :

परंतु, या पोट-कलमान्वये सरपंचाचे किंवा यथास्थिति, उप-सरपंचाचे रिक्त झालेले पद, ते रिक्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत भरण्यात येईल:

परंतु आणखी असे, की थेट निवाचित सरपंचाचे पद, रिक्त झाले असेल तर, ते पद, असे पद रिक्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, पंचायतीचे सदस्य यांच्यामधून निवडणुकीद्वारे भरण्यात येईल.

(२)	*	*	*	*
४४. ते १८८.	*	*	*	*
अनुसूची.	*	*	*	*

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

[सन २०२२ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १८.]

[महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियमामध्ये आणखी सुधारणा
करण्यासाठी विधेयक.]

[श्री. एकनाथ संभाजी शिंदे,
मुख्यमंत्री.]

राजेन्द्र भागवत,
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधानसभा.